

INKLYUZIV OLIY TA'LIM MUHITIDA TYUTORNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Ramazonova Ruxsora Rashid qizi

Buxoro davlat texnika universiteti Ilmiy tadqiqotlar,
innovatsiyalar va pedagog kadrlar tayyorlash bo'limi mutaxassisi

E-mail: ruxsoraramazonova55@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22045624>

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisdan inklyuziv oliy ta'lim muhitida tyutorning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan. Tyutor faoliyatining diagnostik, kommunikativ, konsultativ, koordinatsion, motivatsion va refleksiv komponentlari aniqlangan. Shuningdek, kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda uni takomillashtirishning tizimli ketma-ketligi asoslangan.

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, oliy ta'lim, tyutor, kasbiy kompetentlik, inklyuziv kompetentlik, pedagogik qo'llab-quvvatlash, individual ta'lim.*

ABSTRACT

This thesis examines the pedagogical foundations of developing tutors' professional competence in an inclusive higher education environment. Diagnostic, communicative, consultative, coordination, motivational, and reflective components of tutoring are identified. The pedagogical conditions and systematic sequence for developing tutors' professional competence are substantiated.

Keywords: *inclusive education, higher education, tutor, professional competence, inclusive competence, pedagogical support, individual education.*

АННОТАЦИЯ

В тезисе анализируются педагогические основы развития профессиональной компетентности тьютора в инклюзивной среде высшего образования. Выделены диагностическая, коммуникативная, консультативная, координационная, мотивационная и рефлексивная компоненты деятельности тьютора. Обоснованы педагогические условия и системная последовательность развития профессиональной компетентности.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, высшее образование, тьютор, профессиональная компетентность, инклюзивная компетентность, педагогическая поддержка, индивидуальное образование.*

KIRISH (INTRODUCTION)

Oliy ta'limning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari ta'lim jarayonini talabalarning individual imkoniyatlari va ta'limiy ehtiyojlariga muvofiq tashkil etishni taqozo etmoqda. Inklyuziv ta'lim sharoitida mazkur talab yanada dolzarb bo'lib, ta'lim oluvchilarning xilma-xilligini pedagogik resurs sifatida qabul qilish, ta'limdagi to'siqlarni kamaytirish va barcha talabalar uchun samarali ishtirok imkoniyatlarini yaratishni nazarda tutadi.

UNESCO inklyuziv pedagogikada barcha ta'lim oluvchilarni qo'llab-quvvatlash, ta'lim oluvchilar xilma-xilligini qadrlash, boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilish hamda uzluksiz kasbiy rivojlanishni muhim kompetensiya yo'nalishlari sifatida ko'rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'limdagi tyutorlik xizmatining samaradorligi ko'p jihatdan tyutorning kasbiy kompetentligiga bog'liq. Zamonaviy personal tutoring konsepsiyasida tyutor

faoliyati individual va guruhli maslahat, coaching, monitoring, talabalar bilan samarali pedagogik munosabat hamda refleksiv kasbiy rivojlanish kabi yo'nalishlarni qamrab oladi. Demak, inklyuziv oliy ta'lim muhitida tyutorning kasbiy kompetentligini ilmiy jihatdan asoslash va rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Tyutorning kasbiy kompetentligining mazmuni va tarkibiy tuzilishi

Tyutorning kasbiy kompetentligi — uning inklyuziv ta'lim sharoitida talabaning individual ta'limiy ehtiyojlarini aniqlash, pedagogik qo'llab-quvvatlashni loyihalash, ta'lim jarayonini muvofiqlashtirish, samarali muloqotni tashkil etish va o'z faoliyatini refleksiv tahlil qilish imkonini beruvchi bilim, ko'nikma, malaka va kasbiy-shaxsiy sifatlar majmuasidir.

Inklyuziv muhitda tyutorning kasbiy faoliyati umumiy pedagogik kompetensiyalar bilan cheklanmaydi. U talabalarning individual farqlarini hisobga olish, ta'limiy to'siqlarni aniqlash, pedagogik yordamni differensiallashtirish va zarur hollarda boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilish kompetensiyasiga ham ega bo'lishi lozim.

Shunga ko'ra, tyutorning kasbiy kompetentligini quyidagi tarkibiy komponentlar asosida tavsiflash mumkin:

- A. Diagnostik kompetentlik** — talabaning individual ta'limiy ehtiyojlari, qiziqishlari, imkoniyatlari va ta'lim jarayonidagi qiyinchiliklarini aniqlash qobiliyati.
- B. Kommunikativ kompetentlik** — talaba bilan ishonchli, subyekt-subyekt munosabatlariga asoslangan pedagogik muloqotni tashkil etish qobiliyati.
- C. Konsultativ kompetentlik** — talabaning ta'limiy maqsadlarini belgilash, o'quv faoliyatini rejalashtirish va mustaqil qaror qabul qilishiga pedagogik ko'mak berish qobiliyati.
- D. Koordinatsion kompetentlik** — talaba, professor-o'qituvchi, psixolog, ma'muriyat va boshqa mutaxassislar faoliyatini ta'limiy ehtiyojlar asosida muvofiqlashtirish qobiliyati.
- E. Motivatsion kompetentlik** — talabaning ta'limiy faolligi, mustaqilligi va rivojlanishga bo'lgan ichki motivatsiyasini rag'batlantirish qobiliyati.

Tyutorning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Tyutorning kasbiy kompetentligini samarali rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlash maqsadga muvofiq:

1. inklyuziv pedagogika bo'yicha tizimli nazariy tayyorgarlik;
2. individual va differensial yondashuv metodlarini egallash;
3. pedagogik vaziyatlarni modellash asosidagi amaliy tayyorgarlik;
4. diagnostik va konsultativ faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish;
5. mutaxassislararo hamkorlikni yo'lga qo'yish;
6. tyutorning muntazam refleksiv va kasbiy rivojlanish faoliyatini tashkil etish.

Bunda kasbiy rivojlanish bir martalik malaka oshirish tadbiri sifatida emas, balki **uzluksiz va refleksiv pedagogik jarayon** sifatida tashkil etilishi lozim. Personal tutoring bo'yicha zamonaviy yondashuvlar ham professional rivojlanish, monitoring, individual qo'llab-quvvatlash va faoliyat ta'sirini baholashni tyutorlik tizimining muhim tarkibiy qismlari sifatida ko'rsatadi.

NATIJALAR (RESULTS)

Tahlil natijasida tyutorning kasbiy kompetentligi **diagnostik, kommunikativ, konsultativ, koordinatsion, motivatsion va reflektiv** komponentlardan tashkil topishi aniqlandi.

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish tayyorgarlik, amaliy faoliyat, pedagogik hamkorlik, monitoring, refleksiya va kasbiy takomillashuv bosqichlarining izchil amalga oshirilishi asosida ta'minlanadi.

Mazkur yondashuv tyutorning inklyuziv ta'lim sharoitida samarali, individual va tizimli pedagogik faoliyat yuritishiga imkon beradi.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Natijalar tyutorning kasbiy kompetentligini faqat nazariy bilimlar bilan cheklash mumkin emasligini ko'rsatadi. Uning asosiy ko'rsatkichi bilimlarni individual pedagogik vaziyatlarda samarali qo'llay olishidir.

Ayniqsa, diagnostik, kommunikativ va konsultativ kompetensiyalar talabaning individual ehtiyojlarini aniqlash va unga mos pedagogik yordam ko'rsatishda tayanch komponentlar hisoblanadi. Koordinatsion kompetentlik esa inklyuziv ta'lim jarayonidagi turli subyektlarning hamkorligini ta'minlaydi.

XULOSA (CONCLUSION)

Inklyuziv oliy ta'lim muhitida tyutorning kasbiy kompetentligini rivojlantirish talabalarining individual ta'limiy ehtiyojlarini samarali qo'llab-quvvatlashning muhim pedagogik shartidir.

Tyutorning kasbiy rivojlanishini nazariy tayyorgarlik, amaliy faoliyat, pedagogik hamkorlik, monitoring va refleksiya asosida tizimli tashkil etish uning inklyuziv pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7–16.
2. Florian, L. (2014). What counts as evidence of inclusive education? *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), 286–294.
3. UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All Means All*. Paris: UNESCO.
4. UNESCO. (2022). *Welcoming Diversity in the Learning Environment: Teachers' Handbook for Inclusive Education*. Bangkok: UNESCO.
5. United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: United Nations.
6. Lochtie, D., McIntosh, E., Stork, A., Walker, B. W., Alberts, N., & Raby, A. (2026). *Effective Personal Tutoring and Academic Advising in Higher Education*. 2nd ed. Routledge.
7. Lochtie, D., Stork, A., & Walker, B. W. (Eds.). (2022). *Higher Education Personal Tutor's and Advisor's Companion: Translating Theory into Practice to Improve Student Success*. Routledge.
8. Vantieghem, W., Roose, I., Goosen, K., Schelfhout, W., & Van Avermaet, P. (2023). Education for all in action: Measuring teachers' competences for inclusive education. *PLOS ONE*, 18(11), e0291033.
9. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828.

10. Wisker, G., Exley, K., Antoniou, M., & Ridley, P. (2008). *Working One-to-One with Students: Supervising, Coaching, Mentoring and Personal Tutoring*. Routledge.